

УДК 811.111 + 81'42

ПРАГМАТИКА НАУКОВИХ ТЕКСТІВ АГРОТЕХНІЧНОГО ДИСКУРСУ

Н.М. Пільгуй (Колесник) (Харків)

Мета статті – дослідження наукового агротехнічного дискурсу з прагматичної точки зору. В статті розглядаються сучасні напрямки прагматичного аналізу тексту та дискурсу. Описуються основні прагматичні характеристики наукового дискурсу, зокрема наукових текстів агротехнічного дискурсу. Досліджуються різні підходи в лінгвістичній прагматиці, а також виділяються прагматичні функції наукового агротехнічного дискурсу.

Ключові слова: дискурс, науковий агротехнічний дискурс, прагматика, прагматичний аналіз, прагматичні функції.

Н.Н. Пильгуй (Колесник). Прагматика научных текстов агротехнического дискурса. Цель статьи – исследование научного агротехнического дискурса с прагматической точки зрения. В статье рассматриваются современные направления прагматического анализа текста и дискурса. Описываются основные прагматические характеристики научного дискурса, в частности научных текстов агротехнического дискурса. Исследованы различные подходы в лингвистической прагматике, а также выделяются прагматические функции научного агротехнического дискурса.

Ключевые слова: дискурс, научный агротехнический дискурс, прагматика, прагматический анализ, прагматические функции.

N.M. Pilgui (Kolesnyk). Pragmatics of scientific texts of agrotechnical discourse. The aim of this article is the scientific agrotechnical discourse research from the pragmatic point of view. This article considers the actual ways of the pragmatic analysis of the text and discourse. It describes the main pragmatic characteristics of the scientific discourse, particularly scientific texts of the agrotechnical discourse. The article researches various approaches in linguistic pragmatics, it also names the pragmatic functions of the scientific agrotechnical discourse.

Key words: discourse, pragmatics, pragmatic analysis, pragmatic functions, scientific agrotechnical discourse,

Звернення лінгвістів до прагматичної проблематики викликано в першу чергу намаганням довести корінну необхідність вивчення ступеню впливу умов використання мови на формування та функціонування системи мови. Накопичення інформації про одиниці окремих рівнів призвело до вивчення контекстів їх реалізацій [6, с. 30].

Термін “прагматика” вперше отримав обґрунтування в роботі Ч. Морріса “Основа теорії знаків” (1938) як розділ мовознавства, який разом з семантикою і синтаксисом утворює область семіотичних досліджень. Прагматика вивчає відношення знаків до їх інтерпретаторів; семантика – відношення знаків до об’єктів, які вони заміщають; синтаксис – відносини знаків між собою [16, р. 6–7]. В наступних роботах Морріса дані визначення були істотно перероблені і прагматика була представлена як розділ семіотики, який вивчає походження,

використання і результат дії знаків [15]. Великий внесок у розвиток прагматики зробили вчені Харківської лінгвістичної школи [14; 4].

Об’єктом дослідження слугували наукові тексти агротехнічного дискурсу.

Предмет дослідження – прагматика наукових текстів агротехнічного дискурсу.

Мета – на основі вивчення наукових текстів агротехнічного дискурсу дослідити їхні прагматичні характеристики.

Матеріал дослідження – сучасні англomовні журнали, підручники, статті, а також матеріали англomовних веб-сайтів з сільськогосподарських наук загальним обсягом 5000 сторінок. Дані журналів, підручників та веб-сайтів відображають новітні явища, що виникають та закріплюються в сучасній мові сільськогосподарської науки і техніки.

Актуальність дослідження обумовлена важливістю комплексного аналізу прагматичних характеристик, зокрема прагматики наукового агротехнічного дискурсу в умовах науково-технічної революції, коли стрімко зростає поява нових понять, термінів, предметів та явищ, а також обмін інформацією між зарубіжними та вітчизняними вченими.

Сучасна прагматика стала сферою спільної діяльності лінгвістів, психологів, соціологів, філософів і логіків, оскільки прагматичні значення пов'язують мовні засоби з ситуацією, із станом і намірами мовця, із спрямованістю мовного акту, з правилами ввічливості, з правилами співпраці, з паралінгвістичними засобами, такими, як жести і міміка [3, с. 11].

Вчені-лінгвісти у своїх дослідженнях часто застосовували і застосовують прагматичний аналіз, який включає:

- вивчення фактів мови в аспекті людської діяльності [2, с. 8].

- комунікацію, яка впливає на поведінку. Поняття “комунікація” та “поведінка” застосовується як синоніми. Під даними прагматики приймаються не тільки слова, їх позиції, але також і сутність, яка подається не тільки синтаксисом та семантикою, але й контекстом [5, с. 12–13].

- комунікативні процеси і контекстуально залежні принципи використання мовної системи в нескінченній безлічі різноманітних актів мовного спілкування. Мова є не просто системою знаків або сукупністю її функціональних варіантів типу літературної мови, просторіччя, діалектів і т.п., а гнучким способом знакової репрезентації досвіду і комунікативної взаємодії між членами даного соціокультурного співтовариства в будь-якій конкретній ситуації [13, с. 24].

- явища, пов'язані з прагматичними факторами, тобто з тим, хто говорить, адресатом повідомлення і ситуацією комунікації [7, с. 4].

До прагматичного рівня відноситься і стилістика, оскільки вибір певного стилю, тих або інших мовних засобів витікає з характеру конкретної комунікативної ситуації: чи є спілкування офіційним або невимушеним, чи є співрозмовники близькими людьми або малознайомими, чи рівні вони по віку

і соціальному статусу; вибір стилістичних засобів визначається також комунікативними задачами, необхідністю впливати на адресата певним чином. Лінгвістична прагматика розглядає також норми і стратегії мовної поведінки, і в цьому плані вона приєднується до лінгвокультурології, соціолінгвістики, етнолінгвістики та інших суміжних областей [7, с. 4].

Будь-який текст, незалежно від своєї стилістичної приналежності, створюється з метою виконання визначеної комунікативної задачі [6, с. 26]. Виділяють три основних рівні реалізації прагматичної установки тексту: задум, композиція, стиль [1, с. 11].

Комунікативна побудова будь-якого тексту в значній мірі залежить від зовнішніх лінгвістичних чинників: а) від змісту і мети повідомлення, від виду і способу акту комунікації; б) від особи автора, від його індивідуального сприйняття дійсності [6, с. 7]. Центральною категорією прагматичної семантики є категорія сутності, тобто того додаткового прагматичного змісту, яке слово набуває в процесі мовленнєвого спілкування. Цей зміст інтерпретується по двом взаємообумовленим характеристикам: він може співвідноситись з параметрами комунікативно-прагматичної ситуації та з фактором взаєморозуміння [2, с. 16].

Задачею нашого дослідження є прагматика наукових текстів агротехнічного дискурсу. Лінгвістичні дослідження підтверджують, що науковий текст, так само, як і будь-який інший, не позбавлений прагматики, оскільки автор наукового твору бажає, щоб його якнайкраще зрозумів читач; якщо така установка відсутня, то порушується взагалі суть мовного спілкування [12, с. 409].

Акцентується увага на двох основних компонентах у змістовній структурі прагматиці наукового тексту: оцінка логічного змісту висловлювання як загальнолюдське судження (повідомлення у висловлюванні); оцінка особистісного змісту висловлювання як індивідуальне твердження (концепція висловлювання) [10, с. 83].

Відомо, що твори наукової літератури одержали відповідний лінгвопрагматичний опис як тип «інституційного дискурсу» [9, с. 5–20]. Автор наукового тексту має право передбачати і чекати,

навіть попереджати реакцію адресата і “відповідати” на неї, враховувати її в мовній тканині свого твору, в якій, таким чином, і реалізується діалогічність. І для цього в історичному процесі розвитку функціонально-стилістичних можливостей мови складаються в течію довгого часу перевірені відносно своєї ефективності засоби і способи виразу наукового змісту, засоби дії на читача, акцентування його уваги на певних моментах тексту [11, с. 88].

З одного боку усіякий текст слугує для передачі деякого розумового змісту, що включає суб’єктивну інформацію, екстрагування якої з тексту дозволяє реципієнту відтворити дійсність, що відповідає інтенції автора тексту. З іншого боку, текст реалізується засобами мови і тому повинен відповідати всім закономірностям, які властиві системі мови [6, с. 24].

Процес комунікації органічно пов’язаний з прагматичним аспектом, оскільки неминучий погляд на мовленнєве спілкування з точки зору головного його учасника – людини та оскільки за визначенням прагматика трактує відношення між людиною та знаками, що використовуються [2, с. 22].

Учасниками наукового агротехнічного дискурсу можуть бути як компетентні освічені спеціалісти, так і прості робітники різних ланок сільського господарства. Моделі учасників наукового агротехнічного дискурсу можна репрезентувати наступним чином:

- 1) *учений/дослідник/винахідник ↔ учений/дослідник/винахідник*
- 2) *учений /дослідник/винахідник ↔ інженер/експерт/спеціаліст*
- 3) *інженер/експерт/спеціаліст ↔ інженер/експерт/спеціаліст*
- 4) *інженер/експерт/спеціаліст ↔ робітник/неосвічений фахівець*
- 5) *робітник/ неосвічений фахівець ↔ робітник/неосвічений фахівець*
- 6) *учений/дослідник/винахідник ↔ робітник/неосвічений фахівець*

Проте незалежно від того, хто приймає участь в комунікації досліджуваної сфери, їх мета – донести знання, проінформувати адресата або дати належне пояснення. Оскільки завдання адресанта

(відправника) – донести до адресата свою мету комунікації у доступній, зрозумілій для нього формі, комплекс мовних засобів буде варіюватись в залежності від того, на якому професійному рівні ведеться комунікація.

Порівняємо суто науковий професійний агротехнічний дискурс (1) з дискурсом, призначеним для широкої аудиторії (2).

(1) *It is known in the art of agricultural fluid application, such as manure spreading, to provide an input of a fluid, such as liquid manure, to a plurality of field applicators. One drawback associated with redirecting a single input to a plurality of outputs is the pressure drop between the single input and plurality of outputs. An additional drawback is the exaggerated pressure loss associated with outputs located further from the single input. While the outputs nearest the input receive full pressure, as the outlets move further and further away from the input, the pressure drops, thereby providing disparate flow rates for each applicator (Режим доступу: <http://appft1.uspto.gov/>).*

(2) *The leaves add a variety of nutrients, such as nitrogen, phosphorus, potassium, magnesium and calcium. If Muth applies six inches of leaves, the maximum allowed under state nutrient management regulations, it equals 20 tons of dry matter per acre. That influx of organic matter really helps the soil, but at first, the leaves also tie up nitrogen. He doesn't mind if his hay is a little nitrogen-starved its first year – it's not his main cash crop – but he really sees benefits in the second year of hay production. After two or three years in hay, he plants a cover crop of rye/vetch or rye alone, and follows it with vegetables the next spring. He also often uses sudangrass as a quickgrowing, high-mass summer cover crop to break up compacted soil, suppress weeds and guard against erosion (Wechsler, *The New American Farmer*, 2005, P. 90).*

Зрозуміло, що авторами обох прикладів є досвідчені фахівці сільського господарства. Перший приклад – уривок опису патенту, він відрізняється науково-обґрунтованим характером, що призначе-

ний не для широкого кола аудиторії, а для освічених спеціалістів, які досліджують або керують роботою в аграрному секторі.

Другий приклад ми взяли з американського журналу *The New American Farmer*, де звичайні фермери діляться своїм досвідом та напрацюваннями. Сам журнал призначений для широких мас читачів. В його статтях можна зустріти багато прямої мови самих фермерів. Звичайно, стаття проходить попереднє редагування, проте мова все одно залишається зрозумілою і доступною.

Оскільки обидва приклади належать до наукового агротехнічного дискурсу, лексика та стиль мови не порушують канони, характерні для наукового функціонального стилю, наприклад, наповненість термінологією та відповідною лексикою. Перший приклад відрізняється своєю теоретичною направленістю, тому його можна співставити з трьома першими, рідше – з шостою моделями учасників наукового агротехнічного дискурсу, другий, відповідно, – з четвертою, рідше – з п'ятою моделлю.

Тексти наукового агротехнічного дискурсу виконують ряд прагматичних функцій, а саме: інформаційну, пізнавальну, доказовості істинності знань, аргументативну, експланаторну, довідкову, дидактичну.

Інформаційна функція. Особливість наукового агротехнічного дискурсу полягає в тому, що його учасниками є як фахівці (адресанти і адресати), які володіють необхідним рівнем спеціальних знань для розуміння та обробки інформації, представлені у тексті. Інформаційна функція наукового агротехнічного дискурсу полягає у передаванні певної інформації про позамовну дійсність, у відображенні об'єктивної реальності. Автор дає зрозуміти реципієнту, що хоче повідомити (передати) йому нове знання, проінформувати його про що-небудь.

Пізнавальна функція. Будь-яка наукова проза відображає розсудливу пізнавальну діяльність людини. Науковий текст та дискурс, у тому числі агротехнічний дискурс, є важливим інструментом пізнання.

Завдання винахідника не лише зробити відкриття і “загорнути” його належним чином у практичну оболонку, але повідомити про свій винахід громад-

ськості, довести практичну значимість свого винаходу у зрозумілій, доступній формі [8, с. 84].

Інформаційна та пізнавальна функція притаманна кожному тексту наукового агротехнічного дискурсу, тому що за його допомогою адресат отримує інформацію та пізнає нове знання.

Функція доказовості істинності знань. Цю функцію виконують переважно дослідники або винахідники аграрного сектору. В творах наукового характеру (більш, ніж в будь-яких інших) задачею автора є переконання читача в правильності своїх думок і висновків, формування у нього відносин, оцінок, думок, важливих з погляду відправника тексту.

В умовах наукової комунікації інтенція суб'єкта мови реалізується у формі прагматичної установки тексту. Для наукового стилю мови – це доказ правильності наукового факту, що здійснюється за допомогою ряду логічних вербальних дій [1, с. 18].

Функція доказовості істинності знань реалізується, перш за все в патентах (*Режим доступу: <http://appft1.uspto.gov/>*), де адресант виступає у кількох іпостасях: учений-дослідник, учений-винахідник, учений-експерт, при чому адресат може мати однакові статусно-рольові характеристики з адресантом.

Функція аргументації. Функція наукової прози – послідовний й систематичний виклад та аргументований доказ або, навпаки, аргументоване спростування наукових концепцій і теорій [3, с. 114]. Ніхто з винахідників не володіє монополією на істину, а безконечність пізнання змушує кожного вченого, дослідника, винахідника критично ставитись як до чужих, так і до своїх відкриттів [8, с. 84].

Експланаторна функція. Яскравим прикладом реалізації експланаторної функції є інструкції, підручники, методичні вказівки, деякі описи винаходів в патентах. Так, наприклад, функція експлантації яскраво виражається в інструкції по експлуатації трактора (*Tractor Action, 2005*), де крок за кроком пояснюється, як працювати з трактором:

... – *Never drive a tractor or other machinery unless you have been trained to do so.*

– *Make sure you understand the controls before you operate the tractor.*

– *Before moving off, always check whether independent brakes are locked together. They*

should always be locked together for road and transport use.

– Make sure no one else is near before you start the engine (Tractor Action, 2005, P. 8).

Крім того, експланаторна функція реалізується в немовному матеріалі, наприклад, вона підтверджується рисунками, які демонструють або пояснюють як і що виконувати.

Довідкова функція. Фактично вся література наукового агротехнічного дискурсу виконує довідкову функцію, проте особливу роль в реалізації цієї функції відіграють довідники, каталоги, словники – тексти, головна мета яких – надати довідку.

Довідкова функція наукового агротехнічного дискурсу може реалізуватись в таблицях та діаграмах, які супроводжуються в тексті для довідки читача.

Комунікативна функція. За допомогою наукових текстів агротехнічного дискурсу відбувається обмін науково-технічною інформацією, своєрідне спілкування між фахівцями цієї галузі знань. Комунікативна функція реалізує процес спілкування між учасниками агротехнічного дискурсу.

Дидактична функція. Науковий текст включає питання про здатність тексту передавати нюанси науковій думки, він задовольняє потреби соціуму в отриманні інформації в умовах ускладнення і розширення наукової комунікації. Матеріали текстів агротехнічного дискурсу застосовують в навчальному процесі вищих спеціалізованих навчальних закладів, які готують фахівців цієї галузі знань. Так, наприклад, підручник *Jihn H. Martin, Richard P. Waldren Principles of Field Crop Production* застосовується не тільки для підготовки інженерів-дослідників, інженерів-механізаторів, але й менеджерів і топ-менеджерів в галузі сільського господарства.

Перспективою подальшого дослідження є аналіз прагматики речень та класифікація наукового агротехнічного дискурсу з прагматичної точки зору. Було б цікавим прослідити наявність/відсутність когнітивного поля текстів цієї сфери.

ЛІТЕРАТУРА

1. Азнаурова Э.С. Прагматика текстов различных функциональных стилей / Э.С. Азнаурова // Сб. Общественно-политический и научный текст как

предмет обучения иностранным языкам / Отв. ред. М.Я. Цвиллинг. – Москва : Наука, 1987. – С. 3–20.

2. Азнаурова Э.С. Прагматика художественного слова / Э.С. Азнаурова. – Ташкент : Фан, ?1988. – 122 с.

3. Арнольд И.В. Основы научных исследований в лингвистике : учеб. пособие / И.В. Арнольд. – М. : Высш. шк., 1991. – 140 с.

4. Безугла Л.Р. Вербалізація імпліцитних смислів у німецькомовному діалогічному дискурсі: монографія / Л.Р. Безугла. – Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2007. – 332 с.

5. Вацлавик П. Прагматика человеческих коммуникаций: Изучение паттернов, патологий и парадоксов взаимодействия / Вацлавик П., Бивии Д., Джексон Д.; пер. с англ. А. Суворовой. – М. : Апрель-Пресс, Изд-во ЭКСМО Пресс, 2000. – 320 с.

6. Гаибова М.П. Прагмалінгвістический анализ художественного текста / М.П. Гаибова. – Баку : АГУ, 1986. – 88 с.

7. Григорьян Е.Л. Лингвистическая прагматика (пособие по курсу “Общее языкознание” для студентов 4 курса отделения романо-германской филологии) / Е.Л. Григорьян. – Ростов-на-Дону : Ростовский государственный университет, 2003. – 24 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://window.edu.ru/window/library?p_rid=20178.

8. Зуенко Т.М. Типологічні риси технічного дискурсу / Т.М. Зуенко // Нова філологія : зб. наук. праць. – Запоріжжя : ЗНУ, 2009. – № 35 – С. 83–85.

9. Карасик В.И. О типах дискурса / В.И. Карасик // Языковая личность: институциональный и персональный дискурс : сб. науч. тр. – Волгоград : Перемена, 2000. – С. 5–20.

10. Кияк Т.Р. Теорія та практика перекладу (німецька мова) : підручник для студентів вищих навчальних закладів / Кияк Т.Р., Огуй О.Д., Науменко А.М. – Вінниця: Нова книга, 2006. – 592 с.

11. Кожина М.Н. О диалогичности письменной научной речи / М.Н. Кожина. – Пермь : ПГУ, 1986. – 91 с.

12. Скрипак И.А. Прагматика научного текста / И.А. Скрипак // III Международный конгресс исследователей русского языка «Русский язык: исторические судьбы и современность» : сб. тезисов – М., 2007. – С. 409–410. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.russian.slavica.org/article6823.html>.

13. Сусов И.П. Лингвистическая прагматика / И.П. Сусов. – М. : “Восток-Запад”, 2006. – 200 с.

14. Шевченко И.С. Историческая динамика прагматики предложения: английское вопросительное предложение 16-20 вв. : монография / И.С. Шевченко. – Харьков : Константа, 1998. – 168 с.

15. Morris Ch. Signs, Language and Behavior / Morris Ch. – New York, G. Braziller, 1946. – 365 p.

16. Morris Ch. Writings on the General Theory of Signs / Morris Ch. – Mouton, the Hague-Paris, 1971. – 486 p.